

Žurnalas KARDAS įsteigtas Lietuvoje 1925 m. Leistas iki 1940 m.
Atkurtas 1989 m.

2023 m. Nr. 3 (499)

TURINYS

1863-ųjų sukilimas:
lietuviškoji žandarmerija 2

Lars Møller „Jėgeris 200“. V dalis 14

Karininkas Petras Tarasenka:
tarnyba Lietuvos kariuomenėje
1919–1932 m. 26

Žurnalą rengia Lietuvos kariuomenės kanceliarijos Karinės periodikos redakcija •
Adresas: Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius; tel. (8 5) 210 3897; el. p. Darius.Varanavicius@milit.lt
• Leidėja – Krašto apsaugos ministerija. Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa
su autorių nuomone. Nuotraukos, rankraščiai negrąžinami ir nerenzuojami •
Tiražas 2 700 egz., ISSN 1392-9437, GL-501 • Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo
kartografinis centras, Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r. • I ir IV viršeliuose –
privacios kolekcijos nuotr.

Arthur Grottger. „Sukilimo mušis“ iš ciklo „Polonia“,
skirto 1863 m. sukilimui.

JACEK JAWORSKI

1863-IŪJŪ SUKILIMAS: LIETUVIŠKOJI ŽANDARMERIJA

Antirusiškas sukilimas buvo grįstas visapusišku pagrindžio valstybės funkcionavimu. Nacionalinės vyriausybės departamentai veikė kaip nepriklausomų šalių ministerijos. Sukilėlių vyriausybė siekė užtikrinti savo narių saugumą, ginti sukilimo vadus, rinkti mokesčius, šaukti į kariuomenę, garantuoti teisinės sistemos funkcionavimą.

Likus metams iki sukilimo pradžios buvo sukurta pagrindinė nacionalinė vykdomoji policija. Per sukilimą policija tapo nacionalinės žandarmerijos Penktuoju skyriumi, kuris buvo ardomoji sukilimo valdžios organizacija. Jo pareigūnus vadino *durklais* (žandarai-durklininkai, – red. past.), nes jie buvo ginkluoti specialiais durklais su užnuodytais asmenimis ir sulankstomais kardais. Šie asmenys vykdė egzekucijas išdavikams, Rusijos pareigūnams, karininkams ir išgelbėjo nuo mirties daug savo kovos draugų, sąmokslininkų ir maištininkų, neretai už tai aukodami savo gyvybę.

Nacionalinės žandarmerijos Penktojo skyriaus žandarų naudojamas sukilėlių gamybos sulankstomas kardas.

Tai buvo sąmokslas sąmokslu, todėl jokios dokumentacijos neišliko, ir istorikai iki šiol nežino daugelio šių žmonių pavardžių ar likimų.

Nežinomo autoriaus graviūra „Žyžino mūšis 1863“.

Kadangi tokių veikėjų nebuvo daug, jie buvo laikomi elitiniu padaliniu. Tokių iš esmės teroristinių komandų steigimas buvo sukilėlių valdžios atsakas į Rusijos administracijos virsmą policine valstybe, naudojančia terorą prieš civilius gyventojus. Smurtas buvo sutiktas smurtu. 1863 m. balandžio 7 d. Nacionalinė vyriausybė išleido dekretą dėl slaptos apsaugos gvardijos steigimo. Netrukus ji buvo pervardyta į Nacionalinę žandarmeriją. Gvardijos formavimo misija buvo patikėta Varšuvos karo vadui Janui Kozieliui-Poklewskiui slapyvardžiu *Skala*, gimusiam Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės *Serwecz Wielki* mieste. Lietuvoje Nacionalinės vyriausybės vykdomasis departamentas buvo suformuotas 1863 m. birželį ir Varšuvos pavyzdžiu buvo sukurta nacionalinė žandarmerija, t. y. vykdomoji policija, visuomenės vadinama tiesiog žandarmerija. Liepos 30 d. Vilniuje sukilėlių žandarai nesėkmingai užpuolė dvarininką Aleksandrą Domeiką, kad jis pasirašė Vilniaus generalgubernatoriaus aplinkraščių, paprastai

vadinamą „*Wieszatiele*“. Dokumente buvo pamerktas sukilimas ir Lietuva pripažinta šimtmečius priklausanti Rusijai. Lietuvos slaptosios sukilėlių policijos gretose buvo išdavikas felčeris Feliksas Wojciechowski. Jis nurodė Konstanty Strubejko, Aleksandrą Mirosznikovą, Tadeuszą Beynarą ir Łomanowiczų. Wojciechowski taip pat prisidėjo prie Ašmenos ir Vilniaus apskričių sukilėlių brolių Józefo ir Władysława Jablonskių, Karolio Sipowicziaus, brolių Józefo ir Aleksandro Rewkowskių suėmimo. Józefas buvo pianinų meistras, Aleksandras – šaltkalvis. Visi suimtieji buvo laikomi „revoliucinės Lenkijos vyriausybės slaptaisiais agentais ir Vilniaus miesto policininkais“. Rugsėjo 5 ir 7 dienomis Vilniaus Lukiškių aikštėje buvo įvykdyta mirties bausmė broliams Rewkowskiams, Jablonskiui ir Sipowiczui.

1863 m. spalio 15 d. Nacionalinės gvardijos (žandarmerijos) ir jos apygardų dalinių karininkams bei daliai *durkly* buvo įsakyta stoti į partizanų gretas (ypač Palenkėje). Taip jie tapo lauko

Jan Matejko. „Sulaikyti sukilėliai“. 1864 m., drobė, aliejus. Nacionalinis muziejus, Krokva.

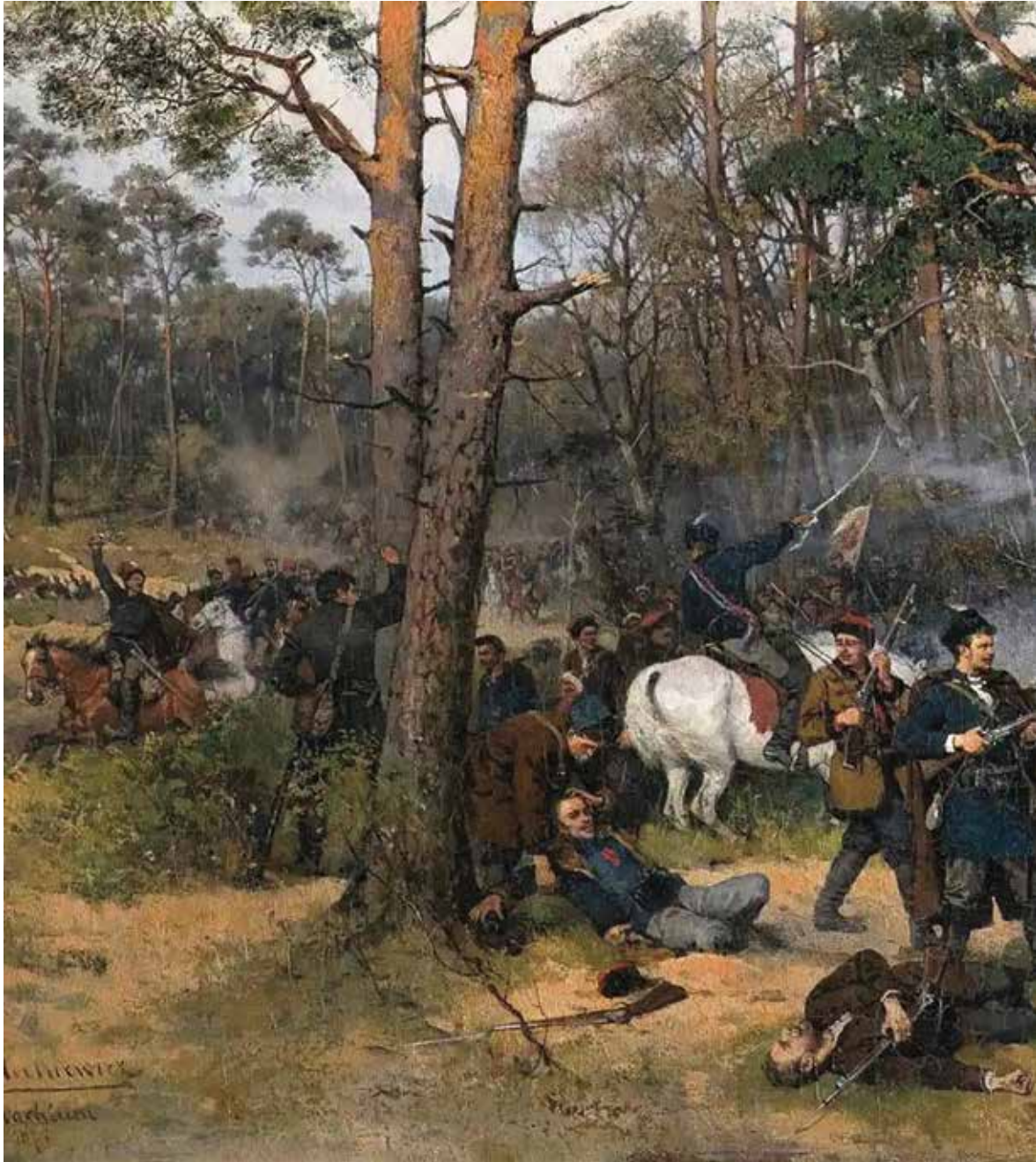
žandarmerija ir vykdė kovines užduotis kaip ir bet kurie kiti maištininkai. Žandarams buvo nurodyta, kad kiekviename sukilėlių padalinyje turi būti po 10 „drąsių, uolių ir taktiškų“ žmonių, jiems buvo nustatyti nauji uždaviniai. Jie sudarė partizanų būrių užnugarį, saugojo vadovybę, palaikė tvarką stovyklose.

Palenkėje veikė nacionalinių žandarų dalinys, kuriam vadovavo karininkas Totas. Tai buvo tiesiog kostiumus vilkintys vietiniai valstiečiai. Jų ginklai buvo paslėpti, o maišuose jie turėjo tik peilius. Atrodytų nekenksmingi, bet rusų vadus jie varė į neviltį, nes naikino rusų patrulius, grobė pareigūnus iš jų būstų, paleido karo belaisvius, vykdė Nacionalinės vyriausybės bausmes, atliko žvalgybos paslaugas, efektyviai gabeną paštą...

Vienas žymiausių sukilėlių policijos vadų buvo Lenkijos karalystėje ir Lietuvoje pagrindinė dirbęs Stanislovas Fanti. Prieš stodamas į krašto policiją šimtininku, kovojo pagrindinio Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizatoriaus Wła-

dysława Wilkoszewskio dalinyje, buvo sužeistas Minženino (lenk. *Meženina*) mūšyje Palenkėje. Vienas iš nedaugelio šaltinių apie Lietuvos sukilėlių žandarmeriją buvo Sankt Peterburge išleisti Rusijos karo ministerijos biuleteniai „*Russkij invalid*“, kurių informaciją pakartoto Lvovo „*Gazeta Narodowa*“.

Pavyzdžiui, iš šio šaltinio matyti, kad rugpjūčio 3 d. Raseinių rajone „gauja“, t. y. Jasinskio sukilėlių žandarmerijos dalinys, pakorė carinės valdžios Kaimo gvardijos komisarą. Leitenantas Barbovičius iš Orenburgo pėstininkų pulko kartu su 18 eilinių ir 15 krašto apsaugos žmonių pasivijo šią „gaują“ ir įveikęs ją prie Strumilių kaimo, kitus žmones vijosi 20 varstų. Šiame biuletenyje yra pranešimų ir apie kitą žandarmerijos veiklą: „Vilniaus karinėje apygardoje nedidelės plėšikų gaujos, vis dar pasitaikančios kai kuriose Gardino ir Kauno gubernijose, nepaliauja savo žiaurumais gąsdinti taikių, teisėtai valdžiai atsidavusių gyventojų“. Augustavo gubernijoje įvyko dar keli rusų kariuomenės ir nedidelių žandarų grupių

Tadas Aidukevičius. „1863 m. sukilimo mūšis“.

susirėmimai. Reikšmingesniuose mūšiuose kovėsi iš Vilniaus išžygiavęs kunigo generolo majoro Vladimiro Bariatinskio vadovaujamas dalinys. Jis per Merkinę patraukė į Seirijų miestelį. Dalinį sudarė trys Preobraženskio pulko leibgardijos eskadrilės, viena dragūnų leibgardijos eskadri-

lė ir pusė kazokų leibgardijos eskadrilės. Naktį iš rugpjūčio 21-osios į 22-ąją raitųjų ir pėsčiųjų sukilėlių „gauja“ priartėjo prie Ciechanovieco (Bielsko apskritis, Gardino gubernija) ir padegė miestą iš trijų pusių; kariai gaisrą sustabdė, tačiau jau buvo sudegę 90 namų. Iš tikrųjų būtent

maskvėnai, kovodami su maištininkais, patys sudegino miestą.

Kiti „*Russkij invalid*“ pranešimai atskleidžia, kad naktį iš rugpjūčio 26-osios į 27-ąją „pakabintų žandarų gauja“ (taip juos vadino rusai dėl mirties bausmių vykdymo), susidedanti iš

50 žmonių, užpuolė Pružanų rajono Šereševo miestą (dabartinė Baltarusija) ir kankino ten valdžiai palankius gyventojus, pakorė žydą Najdą ir valstietį Zajęczkowskį, apiplėšė valstiečio Hrynklewicziaus namus, žandarai sužalojo žydų pirklių Judelewskį, nužudė jo sūnų ir apiplėšė

namą. „Russkij invalid“ patikino, kad vietos valdžia „ėmėsi aktyviausių priemonių šiems nusikaltėliams nustatyti ir tinkamai nubausti“.

Didelis kunigo Antonio Mackiewicziaus lietuvių sukilėlių būrys sudarė žandarmerijos dalinį, kuriam vadovavo 20-metis didikas Ottonas

Kognowickis iš Kauno gubernijos Lančiūnavos dvaro. Nuo 1863 m. kovo iki lapkričio pabaigos jis veikė Kauno gubernijos Panevėžio valsčiuje kaip Mackiewicziaus padalinys. Vadovaudamas 25 žandarų daliniui (raitieji šauliai, daugiausia smulkieji Lietuvos bajorai, kurie buvo persekiojami) jis stebino priešus savo drąsa ir kariniais sugebėjimais. Tolesnis jo likimas nėra aiškiai aprašytas. Pasak represuotų Z. Kolumnos-Nowoleckio sukilimo dalyvių, Kognowickis 1864 m. vasarį buvo sučiuptas ir pakartas Kaune. Tačiau ši versija pasirodė esanti netikra. Tiesą sakant, armijai ir policijai Ottono sučiupti nepavyko, tačiau iš jo buvo atimtas žemės turtas *in absentia*. Gandas apie jo egzekciją buvo susijęs su jo pusbroliu (pranešime apie jo sulaikymą ir nuosprendį jo pavardė nebuvo nurodyta). Tai galėjo kilti iš policijos ar Rusijos kariuomenės vadovybės sąmoningai paskleisto gando. Valdžia galbūt norėjo paskleisti žinią apie Kognowickio mirtį, o tokio gando skleidimo tikslas buvo sukelti dvasios nuosmukį ir sustabdyti naujų savanorių stojimą į dalinį. Šiaip ar taip, tikslas nebuvo pasiektas, nes po egzekcijos kunigui Mackiewiczziui sukilėlių

1863 m. sukilimo dalgininkai.

daliny, vadovaujamas Ottono Kognowickio, buvo žinomas Žemaitijoje ir vis dar veikė. Be kita ko, 1864 m. sausio 15 d. jis sėkmingai kovėsi prie Kauno. Iš fragmentiškų duomenų apie jį žinoma, kad po Mackiewicziaus arešto jis galėjo išsilaikyti 9 mėnesius (nuo 1863 m. lapkričio iki 1864 m. rugpjūčio). 1864 m. rugpjūčio viduryje generolas majoras Pomerancevas išdavė rašytinį įsakymą Kognowickiui ir dar keturiems sukilėlių dalinių vadams „imtis ryžtingiausių priemonių, kad šie banditai būtų nedelsiant sunaikinti, be to, pranešti apie atliktų veiksmų rezultatus“. Nepaisant specialių priemonių, kurių ėmėsi reguliarioji kariuomenė, vadas liko laisvėje. 1864 m. rugpjūčio pabaigoje Kognowickis su dalimi savo karių sugebėjo patekti į Prūsiją, o galutinai žlugus sukilimui

ir jam gresiant mirties nuosprendžiui, 1865 m. pavasarį išvyko į Šveicariją.

Patikimas informacijos apie Ottono Kognowickio dalyvavimą sukilime ir jo, kaip sukilėlių žandarmerijos vado, pareigas šaltinis yra Helenos Kordzikovskaitės-Romanskienės (lenk. *Helena z Kordzikowskich-Romańska*, – red. past.) atsiminimų apie 1863 m. Kauno guberniją rankraščiai. Ši bajorė, gyvendama Panevėžio apskrities Krenavos valsčiuje, kur veikė Kognowickis, turėjo tiesioginį ryšį su sukilėlių daliniais, padėjo slėpti sukilėlius, teikė materialinę paramą. Savo užrašuose ji užfiksavo informaciją apie Ottono kautynes ir susirėmimus, taip pat kad jis buvo du kartus sužeistas, vadovavo vadinamųjų skrajojančių žandarų būriui.

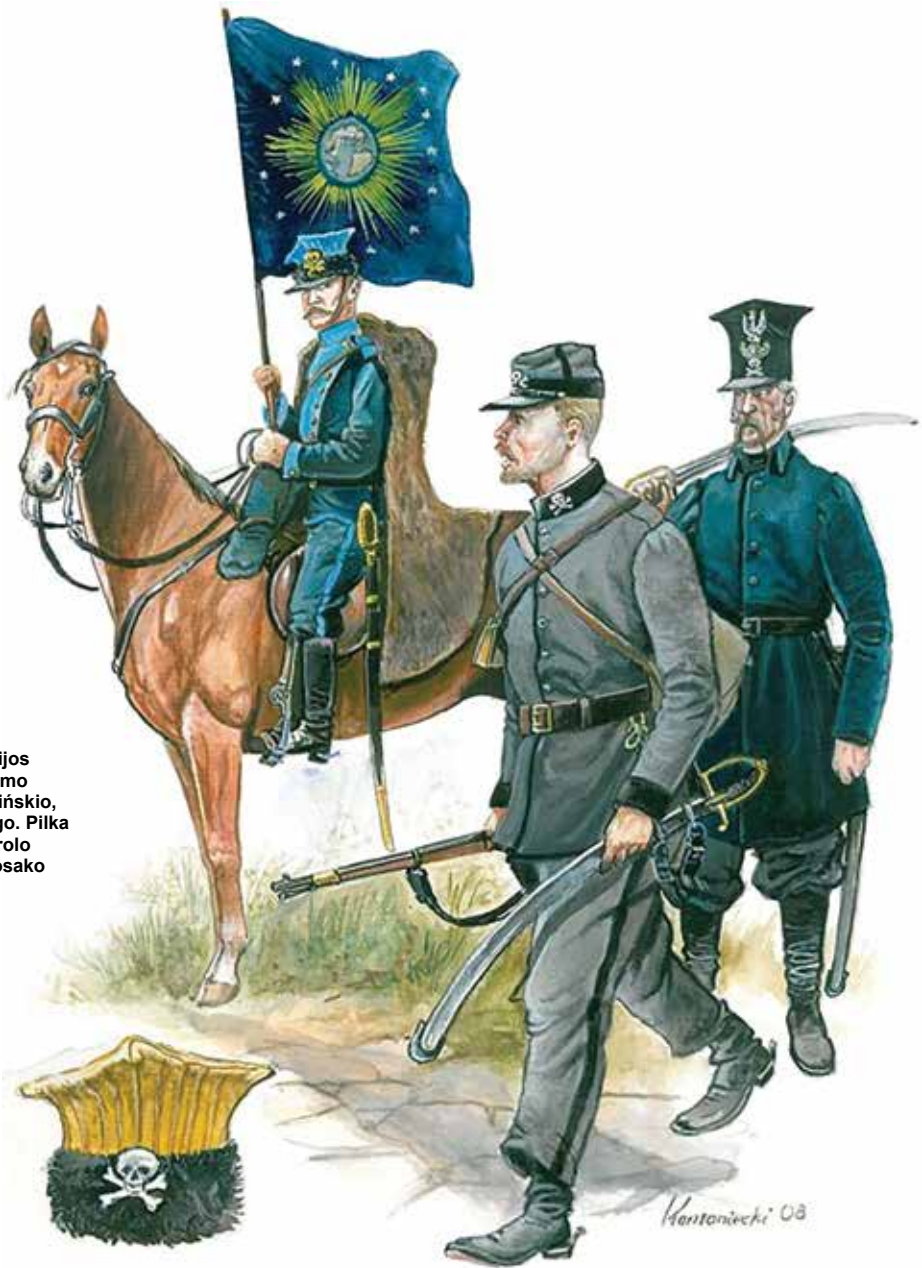
Lietuvos žandarmerijos dalinio vadas Ottonas Kognowickis. Romano Szwoynickio piešinys iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus kolekcijos.

Bajoras iš Baltarusijos Minsko srities Molo-dečno valsčiaus Kamenščyznos kaimo Aleksandras Kobylińskiš slapvardžiu *Golub* (*Solub*) vadovavo Šiaulių apygardos Lietuvos žandarmerijos daliniui, kuris buvo linijinio pobūdžio, dalyvavo kautynėse ir susirėmimuose, vykdė bausmes išdavikams ir informatoriams. Po šio būrio sunaikinimo 1864 m. sausio 2 d. Bejnarovskių miškuose buvo sugautas ir nuteistas Kauno žemės 11-ojo būrio vado 1864 m. vasario 9 d. įsakymu Nr. 489. Pakartas Šiauliuose

1864 m. vasario 10 d. kartu su bėgliu iš Rusijos kariuomenės Andžėjumi Kupryjenko, prisijungusiu prie Kazimiero Kobylińskišo vadovaujamų žandarų, kurie iš lietuvių ir Palenkės gyventojų subūrė dalinį, pavadintą Lietuvių kavalerija. Iš Kobylińskišo būrio taip pat buvo sugauti lietuviai Jurgis Pranckietis ir Konstantinas Sungaila. Teisme įrodyta, kad jie priklausė sukilėlių tautinei žandarmerijai, todėl 1864 m. vasario 20 d. Šiauliuose jiems buvo įvykdyta mirties bausmė.

Iš Rusijos teroro aukų sąrašo matyti, kad lietuvių tautos žandarų gretose buvo bajoras Vladislovas Jablonovskis. Jis pateko į nelaisvę ir Vilniuje buvo pakartas 1863 m. rugpjūčio 7 dieną. Nuosprendžio pagrindime buvo kalbama apie jo tarnybą Krašto komitete (veikiausiai Lietuvos provincijų komitetas pavirto į Provincijos laikinąją Lietuvos ir Baltarusijos vyriausybę) kaip šnipas ir policininkas. Reikia prisiminti, kad Lietuvoje įsteigta Nacionalinė žandarmerija gavo oficialų Vykdomosios policijos pavadinimą, nors policininkai dažniausiai buvo vadinami žandara, todėl nuosprendžio Jablo-

Lietuvos kavalerijos būrio, vadovaujamo Kazimiero Kobyliausko, žandaras ant žirgo. Pilka uniforma – generolo Józefo Hauke-Bosako būrio žandaras.

novskiui rezoliucinėje dalyje minima jo, kaip maištaujančio policininko, funkcija. Lietuvos nacionalinės žandarmerijos kontekstas išryškėja iš dviejų būrių, sudarytų iš Lietuvos ir Lenkijos pasienio gyventojų, kuriems vadovavo seminaristas Florianas Stasiukiewiczzius (dar žinomas kaip Starinkiewiczzius) ir Kazimierzus Narbuttas. Stasiukiewiczzius dalyvavo susirėmimuose Gardino srityje prie Karalienės tilto (1863 m. vasario 11 d.), Mazanuvkos (1863 m. gegužės 26 d.),

Čersko (1863 m. gegužės 27 d.). Pastarosiose kautynėse jis buvo sumuštas.

Dalinio likučius (160 pėstininkų ir 37 raitelius) sutelkė K. Narbuttas, tuomet buvęs Stasiukiewiczziaus žirgų dalinio adjutantu. Atvykęs į Lietuvą vadovavimą pėstininkams perleido Janui Wańkovicziui. Būdamas kavalerijos vadu, apvažiavo Bžesko rajoną, Polesę ir Palenkę. Ištarnavęs metus šioje srityje, jis palaipsniui padidino savo padalinį nuo 37 iki kelių šimtų žmonių.

Artur Grottger. „Kala dalgius“ iš ciklo „Polonia“, skirto 1863 m. sukilimui.

Žlugus sukilimui jis tarnavo kaip majoras Prancūzijos ir Šveicarijos kariuomenėse.

Be to, veikė raitosios žandarmerijos dalinys, kuriame tarnavo 27 metų dvarininkas Eugeniuszas Staniszewskis iš Lietuvių Brastos vaivadijos (lenk. *Województwo brzesko-litewskie*). Jis į sukilimą įsitraukė nuo pat pirmųjų dienų. Iš pradžių tarnavo vado F. Stasiukiewicziaus adjutantū, pasižymėjo su K. Narbutu Čersko mūšyje, o galiausiai pareigas ėjo ir Walerio Vrublevskio dalinyje, žuvo Ušcimovo mūšyje. 1864 m. sausio 10 dieną.

Jo draugas maištininkas Julianas Jagminas prisiminė E. Staniszewskį kaip pamaldų kataliką ir švelnų žmogų, todėl jis negalėjo suprasti, kaip jo draugas galėjo būti žandarų ir pakarti kažkokį Vasilevskį. Sunku pasakyti, kaip Staniszewskis atsidūrė tarp žandarų. Iš to, ką jis pasakojo pačiam Jagminui, paaiškėjo, kad žandarai iš Narbutto būrio turėjo informuoti komandą apie

sukilėlių nuotaikas ir pažiūras, be jokio teismo žudyti žmones patikėję žydų šnipo ar nepalakančio sukilėlių dvarininko žodžiu. Kai divizija buvo nugalėta, dauguma jo vyrų slėpėsi kur tik galėjo. Pats Narbuttas, kaip ir Karczewskis, Melewskis ir kiti, kurių laiką slapstėsi Janoveco seminarijoje, vilkėjo sutaną, o plaukus nusidažė juodai. Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas žandarų-durklininkų ir vadinamųjų skraidančiųjų žandarų veiklą Lietuvoje įvertino pagal jų aukų skaičių, o jis siekė 500. Tačiau kitas caro laikų šaltinis pateikia kitokius duomenis, kurie rodo, kad Lietuvoje ir Baltarusijoje pakartų žandarų ir *durklyų* aukų buvo 305. Tačiau bendras žandarų aukų skaičius Lenkijos ir Lietuvos teritorijoje, „*Moskovskie novosti*“ duomenimis, iki 1863 m. rugsėjo turėjo būti 750 žmonių.

Daugelis Lietuvos žandarų gyvybės neteko, kai buvo paimti į nelaisvę. Pavyzdžiui, 1863 m. gruodžio 8 d. Gardino srities kariuomenės vado

Artur Grottger. „Mūsų lauke“ iš ciklo „Polonia“, skirto 1863 m. sukilimui.

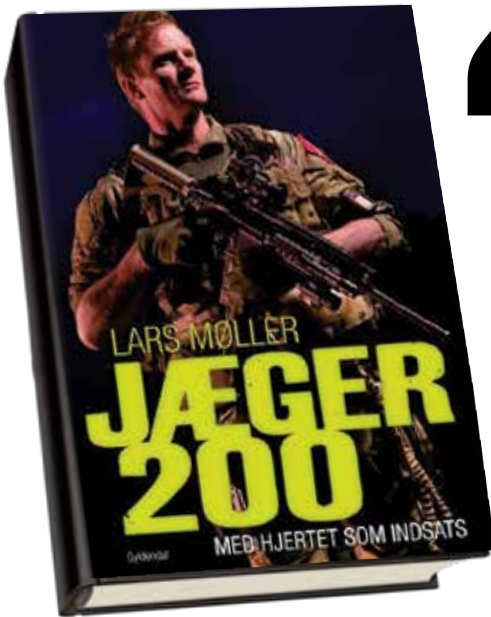
sprendimu buvo pakartas Antonis Ilkowskis, kilęs iš Prožos rajono (dabartinės Baltarusijos (tuomet priklausė Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei) Lomžos r.), už priklausymą skrajojančių žandarų būriui, taip pat už daugybę žmogžudysčių, padegimų ir plėšimų. Rusiškas Ilkowskio veiksmų apibūdinimas apėmė žandarų užduotis: sukilėlių teismo nuosprendžių vykdymą išdavikams, jų turto konfiskavimą, sunaikinimą ir mokesčių nacionalinei vyriausybei rinkimą.

Studijuojant Baltarusijos ir Rusijos režimo istoriją galima suprasti, kad kalbėti apie bet kokią valdžios vykdomą smurtą prieš sukilėlius ir civilius Lietuvos gyventojus yra nesąžininga, todėl dėl tariamai nekaltų Muravjovo aukų liejamos „krokodilo ašaros“ nepateisinamos. Smurto monopolis, kaip tikima Rusijoje ir Baltarusijoje, išimtinai priklauso valstybei bei valstybės valdžiai, ir niekas, net ir prisidengęs

humanitariškiausiais šūkais, neturi teisės su-triuškinti valstybės valdžios. Tai vienas iš valstybės struktūros ramsčių. Vėlesnių 1863 m. sukilimo metinių minėjimai yra jo atminimo „reanimacija“, kuri, pasak Rusijos ir Baltarusijos istorikų, tarnauja tik kaip Rusijos puolimas, keliantis neegzistuojantį žmogaus teisių klausimą, pažeidžia „demokratijos“ taisykles ir kenkia Putino valdžiai. Palankūs komentarai apie generalgubernatoriaus Muravjovo Lietuvoje ir gubernatoriaus Fiodoro Bergo represijų veiksmingumą ir tikslingumą Lenkijoje skirti „sunaikinti sabotazines ir teroristines grupes, skleidžiančias baimę tarp gyventojų“, ir asocijuojasi su šiuolaikine apologetika, Rusijos ir Baltarusijos autoritarine bei antidemokratine valdžia, kuri dangstosi būtinybe valdyti tvirta ranka, kad šios galios niekada neprarastų.

LARS MØLLER JÆGERIS 200

V DALIS

ANAKONDA

Žingsniauau į valgyklos palapinę. Staiga pajutau, kad žemė juda.

Nesigirdėjo jokio triukšmo ir sprogimų. Tiesiog tyloje žemė judėjo po kojomis. Tai buvo žemės drebėjimas! Ne toks stiprus, kaip rodo per televizorių, bet vis tik. Pirmyn—atgal!

Pirmiausia, kas šovė į galvą, kad, ko gero, susipykau su protu.

Bet tą pat akimirką pamačiau, kad visi kareiviai sutartinai movė iš palapinių bei kareivinių

ir laikėsi nuo jų atokiai. Visi stovėjo plačiai išsižergę, išskleidę rankas į šalis. Tai tęsėsi kelias minutes, o atrodė, kad laikas sustojo.

Ir staiga viskas nurimo. Kareivių minia suvokė, kad pasaulis nesugriuvo. Pasi-girdo juokelių ir susijaudinimo šūksnių. Vėl tapome tu, kuo buvome. Instinktai paėmė viršų. Minia išsiskirstė, visi grįžo prie darbų.

Buvome vienoje iš seismiškai aktyviausių zonų pasaulyje. Ir ką tik patyrėme, kas yra gyvenimas Rytuose, kalnuose tarp Indijos ir Pakistano.

Buvo praėjusi maždaug savaitė nuo *Pirso* su-laikymo operacijos. Oficialiai ji buvo pripažinta sėkminga.

K-Bar bosas Robertas Harvardas išsakė mūsų vadui pasitenkinimą. Vaikiniai iš kitų padalinių pagarbiai pareiškė, kad mes susidorojome su dviem dalykais: organizavome sudėtingą operaciją ir atakavome iškart du taikinius, vienas jų buvo mobilus.

Stovykloje sklandė gandai, kad Centrinė žvalgybos agentūra (CŽA) sąmoningai atitraukė *Predatorių* arba falsifikavo neįprastai didelį laiko tarpą tarp dviejų dronų, kas lėmė, jog mūsų tai-

kinys pradingo.

Kodėl? Mes niekada neišgirdome oficialios versijos, bet mūsų žmogui štabe kažkoks paukštelis pačiulbėjo, kad CŽA buvo sudariusi sandėrį su *Pirsu*.

P pinigai? Informacija? Apie tai niekad nesužinojome. Mums terūpėjo tai, kad galime staigiai, tiesiog akimirksniu, įvykdyti operaciją.

Bagramo bazė – 1980-ųjų sovietinis palikimas. Tai buvo pati stambiausia karinių oro pajėgų bazė, pastatyta už Sovietų Sąjungos ribų. Paskui ji tapo didžiausia Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) baze Afganistane. Joje buvo dislokuota tūkstančiai karių.

Visur stovi seni, apleisti sovietų orlaiviai ir pastatai – pilkšvi ir niūrūs. Čia, kaip ir Kandahare, daug daugiabučių ir senos, susidėvėjusios, rūdijančios technikos: treilerių, priekabų, automobilių.

Tačiau nepaisant šio seno šlamšto, Bagramas, apsuptas keturių kilometrų aukščio baltaviršūniais kalnais, yra tiesiog fantastiškoje vietoje. Tik pietinėje dalyje esanti perėja per kalnus yra natūralus išėjimas iš slėnio.

Vietovė atrodė ne kaip Kandahare. Čia buvo daug daugiau augmenijos.

Mūsų „namas“ stovėjo Registano dykumos pašonėje; aiškiu oru ji švyti horizonte it nenatūralus raudonas ruožas.

Kai sakote „dykuma“, veikiausiai negalvojate apie naktines šalnas ir šaltas dienas. O juk mes atvykome į Afganistaną pačiame žiemos viduryje.

Po stingių žiemos savaičių ėmė aktyvėti talibai. Buvo priimtas sprendimas smogti. „Anakonda“ – taip pavadinta operacija. Ji buvo planuojama keletą savaičių, o tada atskirais fragmentais iki pat patrulio lygmens pristatyta jos dalyviams. Tikslas – užbaigti su talibų likučiais visam laikui.

Mūsų štabas parengė visą užduočių seką. Kiekvienam patruliui teko kokia nors sava užduotis. Štabas buvo Bagramo, 10-osios kalnų divizijos dislokacijos vietoje, viskam vadovavo generolas Hautornas. Pagrindinę užduočių dalį atliko keli SOCOM padaliniai. Kai kurie jų vėliau, 2011 m., Pakistane dalyvavo Osamos bin Ladenio likvidavimo operacijoje.

Afganų kariuomenės vadai turėjo savo stambias „armijas“, kurios savo ruožtu pasiskirstė pagal klanus. Visa tai buvo Afganistano ginkluotosios pajėgos (AGP), kurios organizuotos iškart po talibų režimo žlugimo, akivaizdu, dar nebuvo parengtos kovos veiksmams. Amerikos specialiesiems operatoriams kaip tik teko užduotis apmokyti ir auklėti tokias kovines grupes, taigi AGP buvo aktyviai remiamos pinigais, ginkluote, mokymais ir kitais ištekiais.

Apmokymai buvo sėkmingi ir padaryta prielaida, kad būtent afganai bus operacijos pagrindinė jėga. Tai turėjo prasmės. Buvo manoma, kad operacija suvienys afganus ir pakels jų moralę.

Praėjo keletas dienų ir užduotys buvo paskirstytos tarp danų kontingento padalinių. Mes turėjome aštuonis patrulius. Penki jų užsiėmė žvalgybos užduotimis, o trys sudarė greitojo reagavimo pajėgas (GRP) Bagramo karinių oro pajėgų bazėje. Mūsų patrulis įėjo į GRP sudėtį.

GRP skirtos kaip pagrindinių jėgų pastiprinimas, jei kas prasidėtų įtartinu. Jas galima mesti į rajoną, kur nepakanka pajėgumų. Jomis galima papildyti žvalgų pajėgas, kad būtų galima gauti daugiau informacijos. Jas naudoja gelbėti numuštų lėktuvų ir sraigtasparnių ekipažams. Taip pat jos gelbsti prieš aptiktus kovojančius žvalgybos patrulius. Galiausiai joms patikimos kovinės užduotys naikinti besitraukiančius talibus arba pagrindinės operacijos metu išaiškintas prieš pajėgas. Tai buvo visapusiškai atsakinga užduotis.

Plane numatyta, kad GRP sudarys kanadiečiai, bet jie buvo paprasti pėstininkai ir karštai prieštaravo tokiai jų paskirčiai. Kanadiečiai prisibijojo *K-Bar* boso Roberto Harvardo, kuris be gailės juos naudojo kaip šalutinį resursą. O mums tai buvo gerai jau vien dėl to, kad gavome užduotį.

„*Al-Qaeda*“ ilgą laiką telkė savo jėgas Šachi-Koto slėnyje. Jis buvo netoli nuo Pakistano sienos. Būtent čia talibai tūnodavo žiemą. Iš žvalgybinių suvestinių žinojome, kad per sieną eina susisiekimo maršrutas. Pakistanas palaikė talibus. Šioje kalnuotoje vietovėje buvo praktiškai neįmanoma atsekti „*Al-Qaeda*“ judėjimo kelių ir

Danų patrulis Afganistane.

susidoroti su šiais teroristais.

Be to, žvalgyba minėjo urvų kompleksus, nedidelius įtvirtintus kaimus ir kovines pozicijas daugelyje strategiškai svarbių Šachi-Koto taškų.

Taigi slėnis buvo gyvybiškai svarbus islamistų placdarmas. Jie žinojo, kad koalicijos veiksmai apsiriboja Afganistanu. Pagal tarptautinius susitarimus jokie kovos veiksmai negalėjo būti vykdomi Pakistano teritorijoje. Ši šalis tapo jų priedanga – vieta, į kurią jie bėgo, kai pralaimėdavo, kai reikėdavo gauti naujų jėgų ir ginklų. Konfliktas Afganistane užsitęsė būtent dėl šios priežasties.

Amerikiečių specialieji operatoriai su jų šefuojamais karo lauko vadais išrinko kalnų rajonus, remdamiesi žvalgybos grupių iš *Task*

Force 11 (TF11) duomenimis.

Penki minėtieji jėgierių patruliai kartu su kolegomis iš Norvegijos, Vokietijos ir Naujosios Zelandijos buvo išdėstyti ant galimų talibų pasitraukimo kelių. Australų SAS išsidėstė slėnyje, kad galėtų remti amerikiečius ir užvesti lėktuvus ant taikinių.

Mes sėdėjome Bagrame ir buvome pasiruošę viskam. Bagrame buvo ir *TF11* žmonės. Visiškai atsitiktinai sutikau savo seną bičiulį Brajaną iš *SOCOM*, kuris tarpininkavo per pirmuosius mūsų vizitus į JAV. Po šešerių metų jis buvo nebe toks sportiškas, kaip tada, kai demonstravo mums nenormaliai greitą ir elegantišką perėjimą per šaudyklą. Be abejo, jis buvo atsiželdinęs barzdą.

Barzda buvo pripažinta ir danų karių. Pavyzdžiui, jei kur nors Danijos prekybos centre pamatytumėte dvidešimt penkerių metų amžiaus vyrioką su vešlia barzda, tai veikiausiai šis žmogus – kareivis, buvęs Afganistane, nes barzda – brolijos ženklas ir liudijimas, jog asmuo pabuvojo „ten“.

Taigi, Brajanas buvo barzdočius, kaip ir beveik visi čia esantys amerikiečių *specai*. JAV ginkluotosiose pajėgose labai griežtai žiūrima į barzdylas ir ilgaplaukius, jiems skiriamos nuobaudos. Bet kai specialiosios pajėgos veikia kovinių veiksmų zonoje, visiems nusispjauti į nuobaudas, ir *specai* naudojasi šia privilegija.

Atmetus narcizo kompleksą, barzda – pats geriausias dalykas, padedantis prisitaikyti prie

afganų kultūros, nes pagal jų pažiūras didelė barzda – vyriškumo ir brandos atributas. Pridėkim prie to tradicinę skarą – šemagą – ir iš didesnio atstumo jau nebesunku tapti panašiam į vietinį. Aš dalyvavau tokiose užduotyse, kur verčiau nebūti panašiam į kareivį, tad ilgi plaukai ir barzda čia kaip niekad tiko. Neblogas pliusas slaptose operacijose.

Ruošdamiesi operacijai mes taip pat susitikome su patruliais iš britų SAS ir SBS. Tai buvo tie, kurie mus mokė ilgus metus. Jie buvo nuolatiniai mūsų svečiai kasmetiniuose mokyimuose Olborge, tad susitikimas angare sukėlė daug šypsėnų ir pasiplekšnojimų per pečius. Susitikti čia po tiek metų pratybų ir bendro pasirošimo – tai kažkas pakilaus.

Jėgeriai pradėjo planuoti savo užduotis. Tai buvo formalus planas su išteklių aprašymu. Įsilaipinimas ten, perėjimas ten, evakuacijos variantai, kokie sraigtasparniai reikalingi ir t. t. Man teko šnekėtis su vienu iš patrulio *pointmenų*, ruošusių grupės maršrutą. Pagrindinė jo problema – itin sudėtinga vietovė. Centrinės Europos kalnuose tokiam maršrutui prireiktų valandos, o čia tai galėjo užsitęsti visą naktį!

Mano problemos buvo kiek kitokios. Aš turėjau padaryti Paktijos provincijos apžvalgą. Gal tai ne taip įdomu, kaip naktinis žygis per kalnus ir tarpeklius su visais alternatyviais maršrutais. Bet surinkti viską apie provinciją – kaip ji atrodo, kur bus patruliai, kaip su jais kontaktuoti *ekstra* situacijoje, kokius signalus naudoti susitinkant. Mes žinojome savo vietą generaliniame plane. Gaila, negalėjome pasiruošti idealiai ir iš anksto surepetuoti visų taktinių scenarijų.

Vienas patrulių vadų, pavadinkim jį Z, dėl viso to atrodė niūrus ir rimtas. Jis sakė, kad jį ir keturis jo draugus rengiasi mesti į patį liūto urvą. Nors ir juokinga, bet iš tikro tai buvo rimta. Tai – labai pavojingos užduotys. Priešai puikiai žinojo vietovę ir buvo motyvuoti. Natūralu, kad dėl to mes jautėme pagarbą jiems.

„Al-Qaeda“ parama Talibanui reiškė, kad

priešiškose pajėgose bus daug užsienio samdinių. Daugelis jų, o ir patys talibai, turėjo daugiau kovinės patirties nei mes. Prieš dešimtmetį čia baigėsi kruviniausias karas. Veteranų netrūko. Koalicija ir tikslinė *K-bar* grupė turėjo tik technologinį pranašumą, gausybę ginkluotės ir labai gerai parengtus kadrus.

Atskirti vietinius gyventojus nuo talibų labai sunku. Talibanas – afganų dalis ir tik vietos gyventojai žino, kas yra kas. „*Al-Qaeda*“ identifiukuoti daug lengviau, nes tarp jų daug tokių etninių tipų, kurie nebūdingi Afganistanui, – arabai, mongolidai ir net europidai. Be to, dažnai jie naudoja užsienietišką ginkluotę.

Kaimo vietovėse visi save gerbiantys vyrai vaikšto nešini šautuvais. Jei jam pasisėkė arba jei jis turi aukštą statusą, tai jo ginklas – rusiškas

AK. Paprasti žmonės dažniausiai turi tik senus britiškus *Lee-Enfield Mk I, II* arba *III*. Kai kurie jų – 1900-ųjų gamybos! Galima aptikti netgi vienašūvių antikvarinių šaudyklių.

Tad, vien tiktai ginklas – visai ne požymis, kad prieš save regite priešą kovotoją, o persekiojami jie gana dažnai slepiasi minioje. Be vietinių pagalbos atpažinti juos kartais neįmanoma. „Anakondos“ metu tai neveikė – visa provincija aprašyme buvo apibūdinta kaip iš esmės draugiška Talibanui. Tokiu atveju mums pagelbėdavo tik vertėjai.

Beje, aš smulkiau papasakosiu apie tą vertėją, kurį mums teko atleisti dėl netinkamo elgesio.

Mes jau kelias dienas buvome Bagrame, ruošdamiesi GRP misijai, ir dažnokai bendravome. Pokalbių metu atkreipėme dėmesį į kai kurias

Afganistane buvo madinga želdintis „taktinę barzdą“.

mūsų vertėjo keistenybes. Pirma, jis girdavosi kitiems savo koviniais žygdarbiais. Antra, kai kas matė jo nuotraukas, kuriose jis pozavo su tamsiai raudona jėgerio berete ir visa ekipuote. Bendraudami su kitais koalicijos kariais, mes netikėtai pajutome, kad jį žino ir kiti būriai. Buvo epizodas, kai jis atsisakė eiti į naktinę operaciją, teisindamasis, kad jam įkando nuodingas voras. Lygiai toks pat atsitikimas pasikartojė ir norvegų stovykloje. Jis dalyvavo ir Kandaharo incidente, kur, užuot saugojęs afganus, jis vaizdavo jų pagrobėją. Apskritai, vaizdelis susidarė nekoks.

Aš asmeniškai susidūriau su juo tą naktį, kai mes gaudėme *Pirsą*, pakeliui namo. Pastebėjau, kad plastiko antrankiai pernelyg stipriai užveržė belaisvio riešus, visiškai sutrikdydami kraujotaką delnuose. Paprasčiau arčiausiai prie jo buvusį žmogų nuimti antrankius ir pakeisti juos į laisvesnius. Tai buvo vertėjas. Jis išsitraukė savo daugiafunkčią *Leatherman* ir atlenkė ilgą blizgančią geležtę. Bet aštrus peilis – ne pats tinkamiausias pasirinkimas ankštoje erdvėje, kur daug žmonių, – sraigtasparnyje, lekiančiame dešimt metrų virš žemės 350 kilometrų per valandą greičiu. Ir ne prie pat belaisvio riešų.

Aš iškart riktelėjau: „Naudok žnyplės!“ Jis taip ir padarė. Bet labai negrabiai stengdamasis užkabinti žnyplėmis ploną plastiko juostą jis perrėžė belaisvio ranką. Labai supykau ir nustebau. Mes čia ne tam, kad tyčia grubiai elgtumės su sulaikytaisiais. Pamačiau, kaip afganas sukando dantis. Jį išmušė prakaitas. Žinoma, jam skaudėjo, ir jis nesuprato, kodėl tai vyksta. Aš numėčiau antrankius ir padėjau jo ranką jam ant nugaros, kad nebūtų kvailysčių. Belaisvis dėl to siaubingai persigando. Tuomet pagalvojau, kad tai tik nesusipratimas.

Bet dabar apie vertėją prisikaupė pernelyg daug panašių nutikimų.

Nusprendėme padaryti savą tyrimą. Mūsų nuostabai, jo kompiuteryje radome Korpuso ir *K-Bar* grupės vidinio naudojimo dokumentus, kuriuose buvo procedūrų ir planų aprašymai. Tai ne tie dokumentai, kuriuos galima išnešti iš stovyklos. Kam jam jų prirėikė?

Buvo ir kitų keistų nuotraukų iš Kandaharo sraigtasparnių fone. Savaime tai nieko baisaus, visi panašių turėjome. Bet čia jis stovėjo su jėgerio berete ir apranga, o tai jam nepriklausė. Buvo ir suvaidinti vaizdo įrašai, kur vertėjas taip apsirengęs herojiškai kažką atakavo.

Mūsų akyse jis visiškai žlugo. Niekas nenorėjo turėti su juo reikalų. Be to, tamsiai raudona beretė mums – šventas daiktas. Negalima imti ir užsidėti jos taip paprastai, jei jos neužsitarnavęs. Įdomu, iš kur jis ją gavo? Patys jėgeriai beretę dėvi itin retai, kelis kartus per metus: per naujų narių priėmimo ceremoniją, per Kalėdas ir gaudami apdovanojimus. Žinoma, beretes turėjome ir Afganistane, bet per visą komandiruotės laiką aš net nebuvau jos išsiėmęs.

„Negalima imti ir užsidėti jos taip paprastai, jei jos neužsitarnavote“. Danų jėgerio beretė.

Vėliau dirbau su normaliais vertėjais ir Afganistane, ir Irake. Jie buvo gerai parengti, žinojo mūsų darbo specifiką ir tapo naudinga operacijų veiksmu. Bet mūsų pirmasis vertėjas, deja, buvo nevykęs. Jam teko grįžti į Daniją, o kas buvo toliau, man nežinoma.

Taigi mes kiūtojome Bagrame, kai „Anakonda“ prasidėjo. Mūsų patruliai dar nebuvo išėję link savo pozicijų, o oras jau subjuro, bet mes buvom tam pasiruošę.

Viskas prasidėjo 2002 m. kovo 3-iosios vakare, 22 valandą 47 minutės.

Mus pažadino pasiuntinys – karininkas iš *SEAL*, kuris palaikė ryšį tarp operacijos štabo ir Hautorno, „Anakondos“ vadovo. Mes turėjome susirinkti palapinėse ir laukti signalo išvykti.

Operacija prasidėjo, bet viskas klostėsi kaip įtartina.

Pirmiausia, mes buvome greitojo reagavimo pajėgos žvalgybiniais patruliams, įskaitant ir mūsų šiuos. Bet veikiausiai įvyko kažkas ypatingo,

todėl buvo nutarta tiesiogiai įtraukti ir mus.

Sraigtasparniai *MH-47E* turėjo kodinę pavadinimą *Razor* ir visada veikė poromis, kad prireikus galėtų paremti vienas kitą. *Razor 3* ir *Razor 4* išskrido vykdyti užduoties; juose buvo *SEAL* 6-osios komandos grupės *Mako 30* ir *Mako 31*. Jiems reikėjo nustatyti *Al-Qaeda* kovotojų buvimo vietas ir nukreipti ten aviaciją.

Dėl kažkokių priežasčių jie atsiliko nuo grafiko, todėl buvo nuspręsta tūpti tiesiai ant jų atvykimo taško – nedidelės Takur Garo viršukalnės.

Bet *Mako* buvo ne vieninteliai, kurie matė, kad šis kalnas yra puikus stebėjimo postas...

Talibai jau laukė ant jo ir buvo pasirengę mirtinam susitikimui.

RPG-7 granata pataikė į *Razor 3* šoną. *SEAL* nariai išgriuvo salone, pilotui bandant atlikti staigius manevrus ore, kad sraigtasparnis nesudužtų į uolas. Salono grindis užliejo tepalas iš prakirstos hidraulinės sistemos ir du žmonės iškrito iš orlaivio. Vienas jų buvo pakrovimo technikas – jis buvo prisirišęs saugos lyną, taigi, buvo išgelbėtas. Kitas, Nilas Robertas, nušliužęs atviru trapu, pralėkė 30–40 metrų ir nukrito į storą pusnį. Bet po kritimo jis išgyveno.

Razor 3 ekipažo nariai, įnirtingai valdydami

sraigtasparnį, mėgino grįžti paimti Robertso. Bet pilotas jau negalėjo valdyti orlaivio ir teko daryti avarinį nusileidimą slėnyje gana toli nuo Takur Garo.

Razor 4 buvo sveikas ir pradėjo laipinti *Mako 30*, kad šie rastų Nilą. Nusileidžiant juos apšaudė. Vienas žmogus buvo nukautas vietoje, kiti du sužeisti. Teko kilti. Pakeliui jie dar pasiėmė *Razor 3* ekipažą.

Aukštikalnėse šalia *Al-Qaeda* ir talibų pozicijų liko vienas žmogus.

Nilas Robertsas buvo vėtytas ir mėtytas ka-reiva, kaip sakė jį pažinojusieji. Bet jis krito iš

aukščio, tikėtina, buvo sužeistas ir pateko tiesiai į liūto irštą. Šansų jis beveik neturėjo. Bepilotis *Predatorius* stebėjo rajoną, bet IR-kamerų diapazone buvo sunku ką nors suprasti. Nebuvo jokios galimybės pagelbėti Nilui.

Mako turėjo savo greitojo reagavimo grupę, ir kol *Razor 4* skrido atgal, *SEAL* pareikalavo jos pagalbos. Tai buvo apie 40 reindžerių ir keletas oro paramos grupės narių. Jų *MH-47E* šaukiniai buvo *Razor 1* ir *Razor 2*.

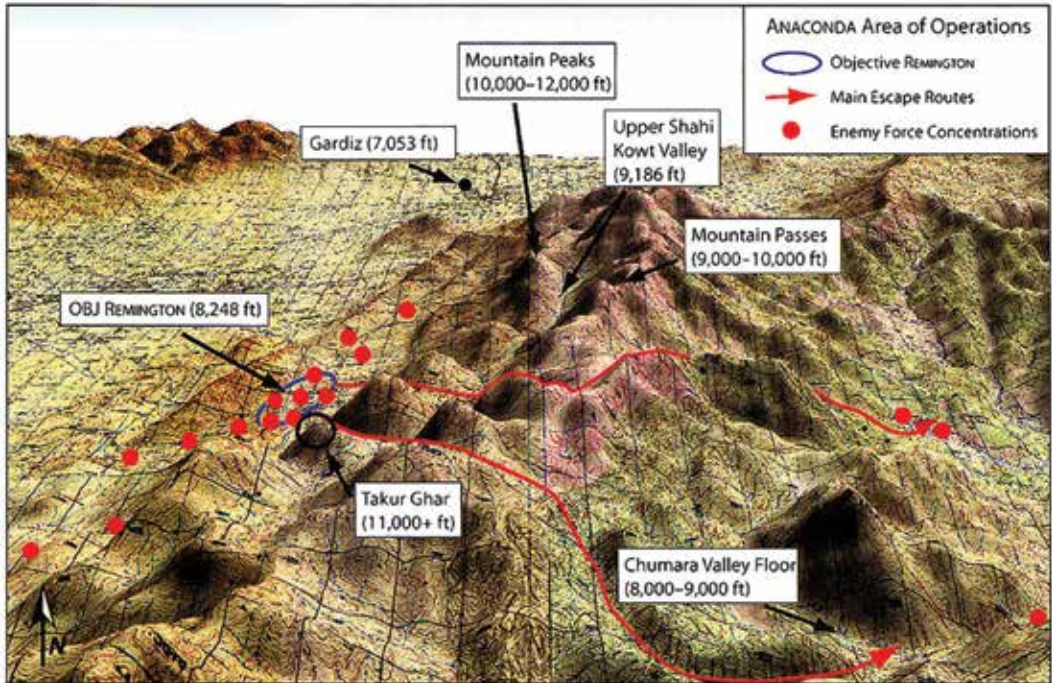
Jie išvyko tiesiai į Takur Garą.

Įvertinus tai dabar, tampa aišku, kad tai buvo grubiausia klaida, susijusi su komunikacija. Vos tik *Razor 1* pasiekė viršukalnę, iškart buvo stipriai ir tiksliai apšaudytas iš *RPG* ir kulkosvaidžių. Keli žmonės buvo nukauti arba sužeisti. *Razor 1* neteko vieno variklio ir rėžėsi į akmenis. Likę gyvi reindžeriai tegalėjo susigrupuoti tarp uolų ir organizuoti pasipriešinimą. Tarp jų buvo daug sužeistųjų, kurie negalėjo palikti sraigtasparnio.

Būtent tuo metu mus sukėlė ant kojų ir įsakė pradėti įsilaipinimą. Mūsų šiek penkiolikos visiškai ekipuotų jėgierių grupė įsitaisė *sraigte* ir pradėjome įprastą skrydį – žemai ir greitai. Maršrutas driekėsi tiesiai virš miesto. Ne pats saugiausias skrydis taktiškai, bet laikas buvo svarbesnis veiksnys.

Tuo metu nežinojau visų detalių, bet girdėjau, kad numušti du *Chinook* ir mes skrendame į pagalbą. Tai nutvilkė mane it žaibas. Pirmąkart jaučiau baimę. Anksčiau planuota savų patrulių paramos misija tapo kažkuo labai pavojingu, lyg vyktume į patį pragarą. Spaudė nežinia; sraigtasparnio viduje jaučiausi kaip karste, negalėdamas nieko pakeisti. Jo viduje negalėjau nei kovoti, nei matyti, kas vyksta išorėje! Neturėjau supratimo, kur mes nusileisime. Nežinojome vietovės, nes neplanavome leistis Takur Gare. Po velnių, mes net nežinojome, kur nukrito reindžerius gabenęs *Chinook*. Tiek nežinomųjų vertė rimtai mąstyti, kad mus nukreipė tiesiog į savižudišką užduotį.

Ar tikiu, kad mums pavyks? Ar tikiu, kad kiekvienas mūsų padarys viską teisingai ir efektyviai? Ne! Ar turėčiau žūti čia, numuštame *sraigte*, Afganistane, už tūkstančių kilometrų nuo namų ir nuo savo sūnaus?

Vietovė, kurioje įvyko mūšis.

Mane glumino šių baisių minčių srautas. Bet netrukus valios pastangomis aš susivaldžiau.

Rupūs miltai, kas per verkimai? Kas per egoizmas? Aš žinojau, kad bijoti – natūralu, bet dabar tokios mintys buvo velniškai neproduktyvios. Jos buvo ne tai, kuo galėjau pagelbėti pakliuvusiems į bėdą. Susiimk ir mąstyk!

Ten buvo nukautieji ir sužeistieji, ir mes nepaliksimė jų likimo valiai, kol nepadarysime visko, kas įmanoma. Jei numuš trečią sraigtasparnį, – reiškia, taip ir bus. Mes bent jau pasistengsime.

Mano nerimas dingo, ir pradėjau tikrinti savo ekipuotę, kad kažkuo užsiimčiau. Užtrauktukai užsegti, dėtūvių krepšeliai patikrinti, dėtūvės tvarkingos, GPS įjungtas, radijo stotis dirba, – viskas gerai.

Be jokios abejonės, esu pasirengęs nušokti nuo trapo ir imtis visko, kas lemta. Galbūt net sugebėsiu užmušti savąją mirtį.

Staiga prasidėjo leidimasis. Ten, kur nusileidome, nieko nebuvo – nei numušto sraigto, nei nukautųjų, nei sužeistųjų, išvis jokio mūšio. Pasirodo, Hautornas įsakė nutūpdyti mus rezerviniame taške, pavadintame *Teksasu*, už dešimties minučių skridimo nuo Takur Garo.

Girdėjome, kaip mūsų vadai kalbėjosi su Hautornu apie padėtį ten.

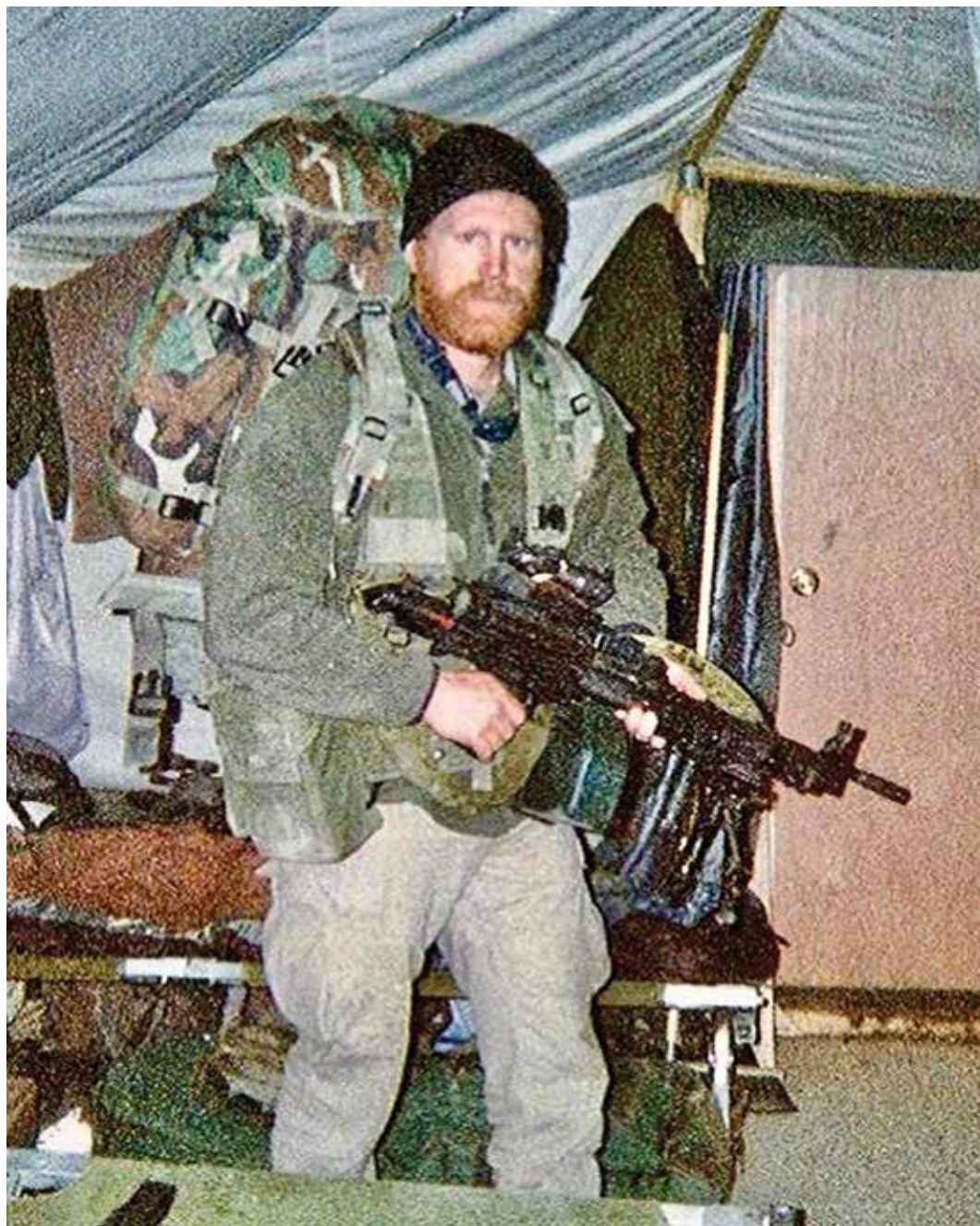
Buvo nuspręsta nesikarščiuoti ir nerizikuoti dar vienu orlaiviu. Kaip supratau, gelbėjimui buvo mesta ir taip nemažai pajėgų. Mums liepė pasilikti ir laukti tolesnių nurodymų.

Palydovinis ryšys leido mums sekti mūsų Takur Gare eigą.

Razor 2 išlaipino likusius reindžerius ir išlėkė pastiprinimo. Eteryje buvo girdėti vis daugiau ir daugiau kodinių komandų, skirtų aviacijai nukreipti. Reindžerių grupei, išlaipintai žemiau sudužusio *Razor 1* per 700 metrų, teko kilti praktiškai vertikaliai aukštyn. Per radijo stotį girdėjome, kad reindžeriai patyrė nuostolių, dabar jie degė noru kuo greičiau priartėti prie talibų.

Reindžeriai pradėjo beprotišką jų pozicijų ataką kalno šlaitu iš apačios į viršų. Nors tai neatitinka taktinių kanonų ir praktiškai neįmanoma, bet reindžeriai atkakliai kilo į viršų.

Rytinis šokas atlėgo. Dabar turėjome daugiau informacijos. Aš paklausiau Anderso: „Ar tau neatrodo, kad galėtume palipti aukštyn ir padėti jiems?“ Jis paprašė leidimo radijo ryšiu, bet jo negavome. Hautornas nenorėjo papildomų pa-

Nilas Robertsas žuvo ant Takur Garo viršukalnės.

jėgų mūšio zonoje, kad nepakenktų dar labiau. Jau buvo prarasta ir taip gana daug žmonių.

Vėliau pakartojome užklausą, bet štabas pareiškė, kad palauks tamsos, kad įgautume technologinio pranašumo ir tada pateiks priimtina veiksmų planą.

Dabar aš tai vertinu kaip protingą sprendimą. Šeši žmonės tuo metu jau buvo negyvi, neskaičiuojant dar ir sužeistųjų. Bet tuomet buvo labai sunku sėdėti *Teksase* nieko neveikiant, tik klausant radijo pranešimų.

Razor 3 po avarinio nusileidimo.

Visą tą dieną bombonešiai B-52, koreguojami australų SAS, bombardavo priešų pozicijas. Matėme raketų ir bombų paliekamus pėdsakus aukštai danguje ir girdėjome sprogimų kanonadą. Vėlai vakare Teksase nutūpė penki smogiamieji sraigtasparniai Kobra, nuskrieję per 1 500 kilometrų iš lėktuvnešio USS Bataan, tuo metu buvusio Persijos įlankoje.

O prieš pat sutemstam nutūpė du nauji juodi Chinook. Iš jų išlipo amerikiečiai. Didžiąją gru-

pės dalį sudarė vyrai iš Mako 31, – grupės, praradusios Nilą Robertsą. Jie ėjo gelbėti savo ginklo draugų, esančių ant kalno. Visos einamosios jų užduotys buvo atšauktos.

Vyriokas, apaugęs vešlia barzda, žingtelėjo į priekį ir pasakė: „Ei, vaikinai, žinome, kad ši užduotis skirta jums, bet ten mūsų draugai ir mes norime pas juos.“

SEAL'ai buvo labai mandagūs ir draugiški, bet dabar jie nenorėjo diskusijų: „Mes norim eiti ten ir priversti juos už viską sumokėti.“

Barzdyla priėjo prie manęs ir tarė: „Atiduokite šitą reikalą mums, danai, jūs ne tokie pikti kaip mes dabar.“

Tai buvo pragaras, bet barzdukas iš dalies buvo teisus.

Jei jūs dabar sėdite jaukiame krėslė namie ir gurkšnojate kavą, vartote knygą, tai, ko gero, jūs galite tvirtinti, kad kare nėra vietos asmeninei vendetai.

Bet tai buvo karas. Ir tai buvo laikas kerštui. Jų draugai buvo ant kalno, kai kurie jų jau mirę.

Tada *Barzda* metė patį stipriausią argumentą: „Mes ten jau buvome, mes tyrinėjome ir žinome tą vietą.“ Jie turėjo vientisą radijo tinklą, žinojo atpažinimo kodus, asmeniškai pažinojo tuos, kas buvo viršukalnėje. Visa tai buvo jų pranašumas.

Ir mums teko pasitraukti į šalį.

Skristi į kalną ryte būtų buvusi savižudybė. Jei mūsų *Razor 5* būtų stengęsis tūpti ten, tai veikiausiai būtų ten ir likęs.

Grįžome atgal į Bagramą. Tiesiogiai taip ir nedalyvavę „Anakondoje“.

Kita vertus, mes turėjome vaidmenį šioje pje-sėje, ir Hautornas laikė mus kaip kozirį, kurį galima mesti ant žaidimo stalo tada, kai to reikia. Mes buvome vienas iš įvykių variantų.

Šioje operacijoje, kaip ir daugelyje kitų, pasitaikė klaidų. Ypač daug jų ryšių ir komunikacijos srityje.

Kodėl *Razor 3* tūpė tiesiai ant viršukalnės, vos ne ant priešų galvų?

Kodėl *Razor 1* net po to skrido tiesiog į spąsus? Todėl, kad jie dar nieko nežinojo apie priešiškas pajėgas? Čia dar yra daug klausimų ir jokių atsakymų...

Bet koks geras planas greit gali tapti šūdinu. Ir tokioje situacijoje pats blogiausias sprendimas – mėginti taisyti klaidas kitomis klaidomis.

Per kelias dienas *Al-Qaeda* ir talibai buvo sutriuškinti aviacijos. Mūsų patruliai buvo atšaukti į Bagramą. Jie taip nieko ir nepamatė ir nė sytkio neiššovė.

Nilas Robertsas mirė ant kalno.

Vėliau man teko kalbėtis su kariu iš Bagramo, kuris operacijos metu dirbo 10-osios kalnų divizijos štabe. Dideliame ekrane realaus laiko režimu jis matė vaizdą, transliuojamą bepiločio. Robertsą nužudė, – tas vaikinai matė, kaip talibai pirmiausia apspito jį ratu, o paskui tąsė už kojų.

Specai iš *TF11* po kurio laiko minėjo, kad jie vėliau pašovė talibus, kurie dėvėjo Robertso daiktus. Vienas jų net tampėsi jo šalmą, pramuštą kulkos.

Robertso kūne rastos šautinės žymės ant kelių, tarpvietės ir galvos. Šūvių seką nustatyti gana nesunku – kažin ar jam būtų šaudę į kojas po to, kai peršovė galvą. Deja, yra tik viena šio sušaudymo eigos seka...

ISVERTĖ DARIUS SUTKUS

KARININKAS PETRAS TARASENKA: TARNYBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE 1919–1932 M.

Doc. dr. Vytautas Jokubauskas,
Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir
archeologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas

Petras Tarasenka – išskirtinė, aktyviai ir plačiai veikusi ir gilų pėdsaką istorijoje palikusi asmenybė. 1912 m. baigęs Panevėžio mokytojų seminariją ketino dirbti pagal savo pašaukimą pedagogu, tačiau I pasaulinis karas (1914–1918) sujaukė jo, kaip ir daugelio anuometinių europiečių, gyvenimo planus.

Austrijos rašytojas Stefanus Zweigas savo autobiografinėje knygoje „Vakarykštis pasaulis: europiečio prisiminimai“ teigė: „Kai pabandau įsivaizduoti laiką prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kada užaugau, rasti parankią formulę, tai manau, kad taikliausiai jį galėčiau apibūdinti taip: tai buvo saugumo aukso amžius.“¹

<...> Niekas nebelaukė karų, revoliucijų ir perversmų. Visa, kas radikalu, visa, kas smurtinga, proto amžiuje atrodė nebeįmanoma.“¹

¹ Zweig, S. *Vakarykštis pasaulis: europiečio prisiminimai*. Vilnius, 2014, p. 26–27.

Įvairių argumentų pateikiama vardijant priešžastis. Tačiau taip jau nutiko, kad 1914 m. visą senąjį kontinentą ir dalį užjūrio kolonijų apėmė karas. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) diplomatas Henry'is Kissingeris savo knygoje „Diplomatija“ apie I pasaulinio karo pradžią bei priešžastis rašė: „Bukaprotiškesnį ir technokratiškesnį požiūrį į karą būtų sunku įsivaizduoti. Nors abiejų pusių kariniai lyderiai norėjo tokio karo, kuris kuo labiau nuniokotų priešininkus, jie gūždiai tylėjo apie politinius naujausių technologijų panaudojimo padarinius. Kaip Europa atrodysianti po tokio karo, kokį jie planuoja? Kokios permainos galėtų pateisinti jų rengiamas skerdynes? Nebuvo nė vieno konkretaus reikalavimo, rusų kelto Vokietijai ar vokiečių – Rusijai, kuris būtų buvęs vertas lokalinio karo, ką jau kalbėti apie visuotinį.“ Ir galiausiai: „Po visko buvo sunku prisiminti, kas sukėlė gaisrą. Niekam nekėlė abejonių tik tai, kad iš monumentalios beprotybės pelenų reikia kurti naują europinę sistemą.“² Jos dalimi tapo ir 1918 m. nepriklausomybę atkūrusi Lietuvos valstybė. Jos suverenitetą ginklu teko ginti dar tik besikuriančiai Lietuvos kariuomenei.

Prasidėjus I pasauliniam karui, P. Tarasenka nuo 1914 m. spalio iki 1915 m. vasario savanoriu tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. Kad savanoriu stojo, matyt, labai stebinti neturėtų, nes jis buvo tik vienas iš daugelio, priėmusių tokį sprendimą. Tarpukario Lietuvos kariuomenės vadas div. gen. Stasys Raštikis išėivijoje parašytuose prisiminimuose teigė: „Pats karas manęs nebaidė, bet traukė. Mano metų jaunuoliai dar nebuvo šaukiami į kariuomenę, bet galima buvo laukti, kad netrukus galės pašaukti. O jei šaukimas neišvengiamas, tai ar ne geriau pačiam stoti savo noru ir tuo būdu įsigyti kai kurių privilegijų, kurių pašauktieji neturi. Kelis kartus pasitariau su tėvu, ir pagaliau tėvelis sutiko.“³

Pradėjęs tarnybą Rusijos imperijos kariuomenėje P. Tarasenka pirmiausia buvo paskirtas į 10-ąjį Sibiro pulką, o vėliau iki 1915 m. rugsėjo tarnavo 30-ajame Sibiro pulke. 1915–1916 m. mokėsi Gruzijos (dabar – Sakartvelas) Dušėčio praporščikų mokykloje.

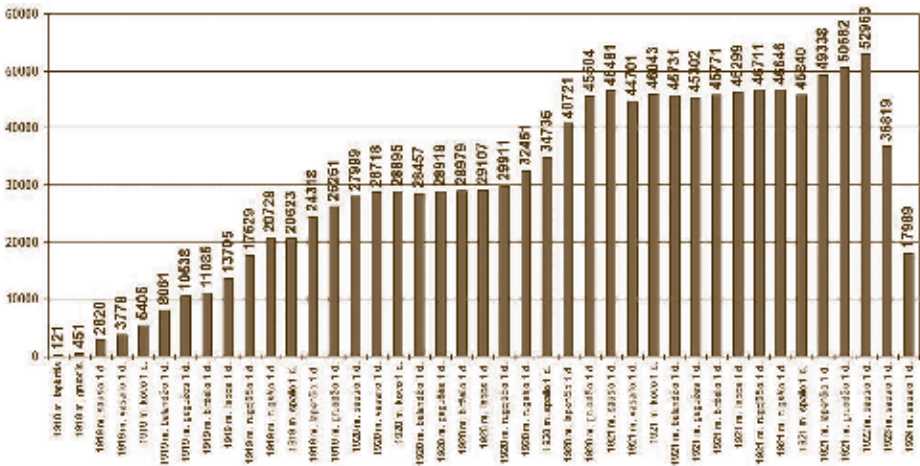
Nuo 1916 m. vasario 1 d. tarnavo Vladimiro gubernijos Gorochoveco mieste dislokuotame 253-ajame atsargos pulke jaunesniuoju karininku, o 1916 m. gruodį buvo paskirtas į 731-ąjį Komarovo pėstininkų pulką, kur tarnavo iki 1917 m. rugsėjo. Tarnaudamas Rusijos imperijos kariuomenėje dalyvavo karo veiksmuose. Demobilizuotas mokytojavo Pskove ir studijavo istoriją Pskovo pedagoginiame institute. Panašiai susiklostė daugelio tuometinių tokio likimo jaunų vyrų gyvenimas: į Lietuvą po I pasaulinio karo jie grįžo būdami karininkais ir turėdami realios karinės patirties. Būtent I pasaulinio karo fronte ir sutrumpinto kurso karo mokyklose susiformavo kritinė masė karininkijos, kuri 1918 m. pradėjo *de facto* kurti (nors *de jure* atkurti, turint omenyje simbolinę, istorinę jungtį su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste) Lietuvos kariuomenę.

Į gimtąją Lietuvą (karininkas kilęs iš Anykščių krašto; sentikis) P. Tarasenka kartu su žmona grįžo 1919 m. liepą ir netrukus buvo mobilizuotas į kariuomenę. Tuo metu jau vyko Nepriklausomybės karas ir, stingant personalo, buvo skelbiama karininkų, karo valdininkų, puskarininkių iki 45 m. amžiaus mobilizacija. Be to, buvo šaukiami ir jaunuoliai, kad papildytų eilinių karių gertas, nes savanorių nepakako norimo dydžio kariuomenei suformuoti. 1919 m. nenutrūkstamai vyko 1894–1901 m. gimusiųjų šaukimai. 1919–1920 m. į kariuomenę buvo paimta 34 780 vyrų iš 77 168 pašauktų (dalis neatvyko, dalis netiko dėl sveikatos arba tarnyba buvo atidėta dėl šeiminių aplinkybių). Nemažai asmenų atsiliepė į Vyriausybės 1918 m. gruodžio 29 d. paskelbtą atsišaukimą ir stojo savanoriais. Per pora metų, nuo 1918 m. lapkričio iki 1920 m. pabaigos, aktyviai kovojant su trimis priešais, Lietuvos kariuomenė išaugo iki daugiau nei 40 tūkst. karių. Buvo suformuotos 4 divizijos bei daug kitų dalinių ir tarnybų. Svarbu pažymėti, kad karininkų skaičius (kaip ir ginkluotės, amunicijos bei ekipuotės, daugiausia gautos iš Vakarų sąjungininkų bei Vokietijos, kiekis) darė įtaką ir bendram kariuomenės dydžiui.

Lietuvos kariuomenėje P. Tarasenka 1919 m. liepos 22 d. buvo paskirtas į Kauno batalioną jaunesniuoju karininku, o rugsėjo 9 d. tapo šio

² Kissinger, H. *Diplomatija*. Vilnius, 2003, p. 195, 205

³ Raštikis, S. *Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai. I dalis*. Los Angeles, 1956, p. 72.

Lietuvos kariuomenės personalo skaičiaus pokyčiai 1918–1924 m.

bataliono 3-iosios kuopos vadu. Vėliau minėtasis batalionas buvo reorganizuotas į Septintąjį pėstininkų pulką ir jam suteiktas žemaičių kunigaikščio Butegidžio vardas. P. Tarasenos vadovaujama kuopa buvo šio pulko I bataliono sudėtyje. Itin aktyviuose karo veiksmuose fronte su Sovietų Rusijos Raudonąja armija, regis, P. Tarasenkai praktiškai dalyvauti neteko, nors

Karininko tarnybos lape teigiama, kad jis nuo 1919 m. liepos 22 d. iki spalio 10 d. dalyvavo kovose su bolševikais; nuo 1919 m. spalio 10 d. iki gruodžio 10 d. – su Rusijos vakarų savanorių armija (bermontininkais); nuo 1920 m. sausio 15 d. iki lapkričio 4 d. – su Lenkijos kariuomene. 1919 m. spalio 9 d. Kauno batalionas gavo 1-osios brigados vado įsakymą vykti į Baisiogalą,

Septintojo pėstininkų pulko šventė. Svečiai, karininkai ir kariai šventės metu pratybų aikštėje. Paskutinėje eilėje sėdi Jonas Vanagaitis (pirmas), Martynas Jankus (penktas) ir kiti. Pirmoje eilėje stovi: kpt. Petras Tarasanka (pirmas iš kairės), plk. Edvardas Adamkavičius (ketvirtas iš kairės), pulko vadas plk. ltn. Julius Čaplikas (septintas iš kairės) ir kiti. 1923 m. liepos 1 d., Klaipėda.

į frontą prieš bermontininkus. Spalio 10 d. vėlyvą vakarą traukiniu batalionas pasiekė nurodytą vietą. Pirmasis Kauno bataliono, tuo metu vadovaujamo karininko Edvardo Adamkavičiaus, susirėmimas su priešu įvyko tik 1919 m. spalio 15 d. prie Daugėlaičių dvaro. Šių kautynių metu žuvo Gracijonas Sakalauskas. Šis karys savanoris – pirmoji kovų su bermontininkais auka. Spalio 20 d. atsitraukiantį batalioną iš pasalos užpuolė bermontininkai, šio susidūrimo metu labai nukentėjo 2-oji kuopa. Fronto prieš bermontininkus vado plk. ltn. Kazio Ladygos

įsakymu, Kauno bataliono 3-ioji kuopa 1919 m. spalio 21 d. 10 val. turėjo atsitraukti ir užimti pozicijas linijoje Daujočiai–Paltynai, taigi kuopa kartu su batalionu dalyvavo Linkaičių kautynėse su bermontininkais 1919 m. spalio 20–22 dienomis. Batalionas, kuriame tarnavo karininkas P. Tarasanka, Radviliškio–Šiaulėnų bare, keisdamas savo dislokaciją, išbuvo apie mėnesį.

Vykstant Radviliškio kautynėms (pradžią 1919 m. lapkričio 21 d.), plk. ltn. E. Adamkavičiaus vadovaujama grupei, kurios sudėtyje buvo ir P. Tarasenos kuopa, buvo įsakyta iki lapkričio 20 d. užimti Tauragę ir gintis abipus geležinkelio linijos Tilžė–Tauragė, taip bermontininkams užkertant pasitraukimo kelią. Minėtąją dieną grupės daliniams įžengiant į Tauragę, 20 bermontininkų būrys, išvirtinęs mūriniame policijos pastate, priešinosi ir tik ltn. Kostui Balčiūnui į pastatą įmetus granatą bermontininkai pasidavė. Lapkričio 21 d. į Tauragę atvyko Antantės misijos pirmininkas gen. Henry Albertas Niesselis ir pareikalavo, kad Kauno bataliono kariai neužimtų jokių kitų vietovių ir leistų pasitraukti bermontininkams. Galiausiai po poros dienų batalionas atsitraukė Eržvilko link ir įsikūrė Jurbarke bei užėmė pozicijas priešais Smalininkus. Po savaitės, gruodžio 3 d., buvo gautas įsakymas vykti į Raseinius ir užimti pozicijas palei Šiaulių–Tauragės geležinkelį, užkirsti kelią bermontininkų pajėgoms telktis Lydavėnų rajone ir pagreitinti jų išvykimą į Rytprūsius. Po 10 dienų batalionas vėl grįžo į Jurbarką ir čia buvo apie mėnesį, saugojo pozicijas nuo Sartininkų (Tauragės apskritis) iki Nemuno ties Jurbarku. Taigi, 1919 m. gruodžio 1–3 d. batalionas buvo Jurbarke, 5 d. – Šimkaičiuose, 6–13 d. – Raseiniuose, o nuo 14 d. iki metų pabaigos – Jurbarke ir, kaip minėta, saugojo gana platų pasienio barą. 1920 m. sausio 15 d. pulkas gavo įsakymą vykti į lenkų frontą ir užimti Kurklių–Vėprių barą, kur aktyvūs karo veiksmai nevyko. Šaltuose vagonuose įsitaisę I bataliono kariai išvyko 1920 m. sausio 15 d., o 17-osios ryte pasiekė Jonavą, tada pėsčiomis keliavo iki Ukmergės ir vakare jau buvo mieste. Taigi iš Žemaitijos pulkas, kuriame tarnavo P. Tarasanka, ir išvyko 1920 m. sausį. Minėtose šiose pozicijose Ukmergės bare pulkas išbuvo pusmetį.

1920 m. rugpjūčio 26 d. visas Septintasis pėstininkų pulkas palei Neries upę, griežiant orkestrui, įžengė į Vilnių ir įsikūrė Šnipiškių kareivinėse. Vilniuje pulkas buvo iki rugsėjo 22 d., o tada geležinkeliu išvyko į frontą ties Druskininkais ir Gardinu. I batalionas kartu su 3-iaja ir 1-ąja baterijomis buvo nuvykęs į Pariečės stotį, o štabas, susprogdinus tiltą per Ūlos upę, liko atkirstas nuo rikiuotės dalinių. I batalionas, vadovaujamas mjr. Vlado Juozo Rėklaičio, turėjo užimti Ežerinių–Grandžių barą, tačiau buvo paliktas Pariečės stotyje, o patyrus, kad priešas turi persvarą ir prasidėjus lenkų pajėgų puolimui, rugsėjo 24 d. pradėjo trauktis Naujosios Rūdos–Naujadvario–Rodūnios kryptimi. Rugsėjo 25-osios 8 val. ryto 1-oji ir 3-ioji kuopos pasiekė Naujadvarį, iš kur 12 val. patraukė Rodūnios link. Jau žygio metu buvo sužinota, kad iš ten Lietuvos kariuomenės Pirmasis pėstininkų pulkas pasitraukė ir miestelį užėmė Lenkijos kariuomenė, todėl buvo pasukta Lydos link. 25-osios vakare I bataliono kariai susirinko Užubalio kaime. Paaiškėjus, kad vilčių prasimušti pas savus nėra, bataliono vadas mjr. V. J. Rėklaitis nutarė palikti gurguolę, sugadinti kulkosvaidžius ir mažomis grupėmis per miškus bandyti pasiekti Lietuvos pajėgas. Dauguma bataliono karių, apie 250 žmonių, pasiekė Lydą, kur juos bolševikai nuginklavo. Apie tai, kad I batalionas buvo apsuptas, išsklaidytas ir dalis karių pateko į nelaisvę, karinei vadovybei pranešė iš apsupties sugebėję prasiveržti karininkai.

Septintajam pėstininkų pulkui, kuriame tarnavo P. Tarasenka, teko dalyvauti kovose su Lenkijos gen. Lucjano Želigowskio vadovaujamomis pajėgomis bei pasižymėti legendinėse Širvintų kautynėse. 1920 m. spalio 16 d. kontratakos metu, kai lietuviai pasistūmėjo apie 5–6 km, kpt. P. Tarasenkos vadovaujama 3-ioji kuopa užėmė Putiniškių kaimą, bet po staigos Lenkijos karių atakos po valandos minėtąjį kaimą apleido. Spalio 21 d. pulkas užėmė 3 km platumo pozicijas ties Širvintomis, o spalio 23 d. daug nuostolių patyręs pulkas gavo 379 naujokus, kurie buvo išskirstyti po kuopas. Mokomoji pulko kuopa ir I batalionas, prasiveržus Lenkijos kavalerijos brigadai, buvo išsiųsti į užnugarį,

veikė Kurklių rajone prieš kavaleriją. Tolimesnėse kautynėse prie Širvintų ir Giedraičių nedalyvavo. P. Tarasenka nuo lapkričio 4 d. gydėsi Ukmergės ligoninėje.

Kitas reikšmingas bei išskirtinis P. Tarasenkos tarnybos Lietuvos kariuomenėje epizodas susijęs su Klaipėda. Pats P. Tarasenka nebuvo Ypatingo paskyrimo rinktinės kovotojas, tačiau jo vadovaujamas batalionas dar prieš žygį į Klaipėdą buvo perdislokuotas prie Klaipėdos krašto ir Žemaitijos senosios sienos. Tai buvo pirmas reguliariosios Lietuvos kariuomenės vienetas, oficialiai įžengęs į Klaipėdą po to, kai 1923 m.

vasario 16 d. Antantės šalys sutartimi su Lietuvos Respublika šį regioną prijungė prie Lietuvos valstybės.

Lietuvoje papildomos reguliariosios kariuomenės pajėgos prie Klaipėdos krašto sienos buvo pradėtos telkti 1923 m. sausio 12 dieną. Tada Septintojo pėstininkų pulko vadas gavo įsakymą paruošti vieną batalioną ir kulkosvaidžių kuopą išvykti prie Klaipėdos krašto sienos. Sausio 17 d. Septintojo pėstininkų pulko II batalionas, vadovaujamas kpt. P. Tarasenos, iš Žas-

lių, o Antrojo artilerijos pulko 2-oji lengvosios artilerijos baterija iš Kėdainių išvyko į Kretingą. Daliniai paskyrimo vietą pasiekė sausio 18 dieną. Kretingoje bataliono arklius buvo nurodyta laikyti vietos gyventojų tvartuose, tačiau įsakymas liko neįvykdytas, o kareiviai laikinai įsikūrė vagonuose. Sausio 22 d. kpt. P. Tarasena, persirengęs civiliais rūbais, vyko į Klaipėdą, kur gavo įsakymą iš Kretingos savo batalioną ir kartu buvusią bateriją perkelti į strategiškai patogesnę vietą – Gargždus, kur batalionas atvyko sausio

Septintojo pėstininkų pulko kariai per Tautos šventę žygiuoja į pamaldas Klaipėdoje į Švenčiausiosios Trejybės katalikų bažnyčią (šie maldos namai, stovėję dabartinių Simono Daukanto ir Puodžių gatvių sankryžoje, pokario laikotarpiu sunaikinti), 1925 m. gegužės 15 d. Karių kolonos priekyje – karininkas Petras Tarasena (pirmas iš dešinės).

23-iąją. Tą pačią dieną 2-oji lengvosios lauko artilerijos baterija įsikūrė Vėžaičiuose. Vasario 6 d. į Gargždus atvyko ir 2-oji haubicų baterija, kuriai vasario 19 d. buvo įsakyta grįžti atgal.

1923 m. vasario 20-osios 5 val. ryte Lietuvos kariniai daliniai pajudėjo į Klaipėdos kraštą, 9 val. Pirmasis pėstininkų pulkas, Husarų eskadronas, Septintojo pėstininkų pulko II batalionas bei 2-oji lauko artilerijos baterija susitelkė Sendvaryje; 11 val. rinktinė pajudėjo į Klaipėdą. Mieste būriavosi minios žmonių, o vidurdienį Teatro aikštėje įvyko karinis paradas. Atliekant Lietuvos himną virš buvusios Prefektūros pastato ir kareivinių vienu metu suplevėsavo Lietuvos trispalvės, nugriaudėjo iškilmingas artilerijos

saliutas. Po iškilmių bataliono kariai, apsigyveno gimnazijos sporto salėje. Jie dalyvavo vakarienėje „Ryto“ viešbutyje. Arkliai buvo laikomi miesto kareivinių arklidėse.

Vasario 22 d. Septintojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. Julius Čaplikas buvo paskirtas Klaipėdos įgulos viršininku, o jo pulko štabui bei Ūkio daliai buvo įsakyta nedelsiant vykti į Klaipėdą. Įsakymas įvykdytas vasario 26 d., vėliau buvo įsakyta į Klaipėdą perkelti ir Pirmojo pėstininkų pulko batalioną.

1923 m. kovą tikrinant karinius dalinius, kariuomenės vado gen. ltn. Juozo Stanaičio įsakyme konstatuota, kad Septintojo pėstininkų pulko „2-as batalionas [vadovaujamas kpt. P. Tara-

senkos, – V. J.] patalpintas labai plačiame rajone [Klaipėdos mieste, – V. J.] po keletą kareivių pas vietos gyventojus“. Taigi 1923 m. kovą Septintojo pėstininkų pulko I ir III batalionai galutinai buvo perkelti į Klaipėdą, o II batalionas vėliau apsisusto Šilutėje, Macikų dvare. Klaipėdos kareivinėse iki pat 1934 m. liko ir įgulos pagrindas.

Reikšminga bei išskirtinė buvo P. Tarasenos akademinė veikla tarnaujant Lietuvos kariuomenėje. 1923 m. pavasarį karininkas ne tik atvyko su daliniu į uostamiestį, bet ir baigė rašyti archeologijos vadovėlį „Gimtoji senovė“, kuris buvo išleistas 1925 m. ir 1926 metais. Be to, 1924–1925 m. karininkas periodiškai dalyvavo archeologinių paminklų Žemaitijoje žvalgy-

muose. 1929 m. atestacijoje teigiama, kad karininkas mokėjo rusų ir lenkų kalbas, nors 1925 m. rugpjūtį P. Tarasenka laikė vokiečių kalbos egzaminą, nes taip buvo siekiama eliminuoti komunikavimo problemą tarnaujant dvikalbėje Klaipėdoje.

1926 m. sausio 1 d. majoras buvo perkeltas į Karo mokslo skyrių Kaune, paskirtas Mokymo dalies vedėju. Taip prasidėjo naujas ilgas gyvenimo etapas Lietuvos laikinojoje sostinėje. 1926 m. P. Tarasenka jau tarnaudamas Kaune prašėsi primamas į Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą studijuoti istoriją tikru arba laisvuju klausytoju. 1921–1922 m. karininkas studijavo Aukštuosiuose karininkų kursuose,

1922 m. sausio 30 d. baigė šiuos mokslus. Jis buvo šių kursų I laidos absolventas, jo žinios įvertintos labai gerai ir gerai. P. Tarasenka aktyviai veikė Karo mokslų draugijos veikloje, daug rašė kraštotyros ir karo istorijos tyrimų aktualumo bei metodologijos temomis periodiniuose leidiniuose.

Persikėlęs į Kauną karininkas laikinai ėjo Karo mokslo skyriaus viršininko, taip pat Kūno lavinimo dalies vedėjo, Kanceliarijos viršininko, Mokslo dalies vedėjo pareigas. 1929 m. kovo 21 d. buvo perkeltas į Karo mokyklą, ten dėstyti pradėjo nuo balandžio 30 d. bei buvo priskirtas prie Vyriausiojo štabo spaudos ir švietimo skyriaus. Jau nuo 1927 m. Aukštuosiuose karininkų kursuose dėstė karo pedagogiką (ėjo lektoriaus pareigas). 1929 m. plk. ltn. P. Tarasenka dėstė Karo mokslo draugijos suorganizuotuose pradžios mokyklos mokytojų karinio parengimo kursuose, kuriuose tuokart buvo 72 klausytojai. 1925–1930 m. Lietuvos kariuomenės Vyriausiasis štabas išleido keturias P. Tarasenkos knygas: „Lietuvių kovos dėl nepriklausomybės“ (1925), „Kareivio elementorius“ (1930), „Kareivio elementoriaus metodika“ (1930) ir „Kovotojo mokymas“ (1929). Pastaroji knyga 1998 m. buvo perleista (sutrumpintas variantas) numatant ją naudoti karininkų rengimui Lietuvos karo akademijoje.

Archyvuiniuose dokumentuose liko užfiksuoti šio karininko vertinimai, užrašyti jo vadų. P. Tarasenka, Septintojo pėstininkų pulko 3-iosios kuopos vadas, buvo vertinamas kaip tarnybą išmanantis ir gerai ir su pasišventimu ją atliekantis karininkas. 1919 m. E. Adamkavičius pažymėjo, kad vyr. ltn. P. Tarasenka „<...> savo pareigas pildo sąžiningai. Darbštus ir griežtas. Žino gerai tarnybą, turi savo iniciatyvą, karininkas geras. Gali pilnai pasilikti užimamoje vietoje ir tiktų aukštesnei vietai.“ Šios savybės buvo pabrėžiamos ir vėlesniais metais, konstatuojant, kad karininkas išsilavinęs, inteligentiškas, doras, sveikas ir ištvermingas, pavyzdingo elgesio, tvirtu būdo, gerai sugyvenantis su kitais žmonėmis, pasižymėjo pedagoginiais gabumais, uolus ir darbštus, be žalingų įpročių. 1925 m. atestacijoje buvo įvardyta, kad bataliono vadas mjr. P. Tarasenka tinka eiti aukštesnes, pulko vado padėjėjo,

pareigas. 1926 m. atestacijoje buvo pažymėta, kad P. Tarasenka ne tik pedagogas, besidomintis teorija ir praktika, karybos mokslu, bet ir Lietuvos praeitimi, archeologija, dirba atsidėjęs. Pranašauta, kad „gal bus rimtas mokslo vyras“.

1932 m. rugsėjo 1 d. P. Tarasenka prašė jį pakelti į aukštesnį – pulkininko – laipsnį, palaidžiant į atsargą. Tokį karininko apsisprendimą veikiausiai lėmė paskutiniai naujų vadų vertinimai metinėse atestacijose. 1931 m. sausio 2 d. Karo mokyklos inspektorius plk. ltn. Jonas Juodišius rašė, kad P. Tarasenka „<...> savo apsileidusia išorine išvaizda neimponuoja valdiniam tuo labiau, kad ir karinės išvaizdos neturi. Kaip pedagogui reiktų į tai kreipti dėmesį, ypač dėstant Karo mokykloje kur visame kame tenka būti pavyzdžiu.“ Kitoje metinėje atestacijoje 1932 m. sausio 11 d. jau gen. ltn. Jonas Jackus, buvęs ne tik vienas iš gabiausių ir perspektyviausių, bet ir ūmaus būdo karininkų, atsiliepė dar kritiškiau ir griežčiau, teigdamas: „Stoka vyresniajam karininkui reikalingos šlifuotės ir gebėjimo pirmon eilėn save sutvarkyti. Dėl savo išorinio apsileidimo daugiau tiktų administracijos ir raštinės darbui, negu Karo Mokykloje užimti etatinio lektoriaus vietą, tuo labiau, kad dėsto karo psichologiją ir pedagogiką. Turėtų būti iš Karo Mokyklos perkeltas į administracijos tarnybą.“

Nepaisant šių vertinimų ir to, kad P. Tarasenka, matyt, savo išvaizda buvo „nekariškas karininkas“, jam 1923 m. suteiktas majoro, 1927 m. pulkininko leitenanto, o 1932 m. pulkininko laipsnis. Jo tarnyba Lietuvos kariuomenėje buvo įvertinta 5-ojo laipsnio Vyčio Kryžiumi už pasižymėjimą kautynėse ir Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu, be to, jis apdovanotas ir Latvijos nepriklausomybės medaliu.

Neabejotinai karinė tarnyba Lietuvos kariuomenėje neleido atsidėti mėgstamai veiklai – archeologijai. Tik išėjęs į atsargą P. Tarasenka galėjo atsidėti mokslui ir literatūrai. 1937 m. lapkričio 6 d., kai P. Tarasenka buvo išrinktas Lietuvos istorijos draugijos išdininku, jis save įvardijo karininku pensininku.

Parengta pagal: JOKUBAUSKAS, V. Karininko Petro Tarasenkos tarnyba Lietuvos kariuomenėje. *Lietuvos archeologija*, 2015, t. XLI, p. 169–184.